

NEMIS, GERMAN YOKI DEUTSCH?

Nemis xalqining turli xalqlarda nomlanishi: etimologik va madaniy tahlil

*Muallif: **Orifjon Rustamov***

*SamDCHTI, Sharq tillari fakulteti, Qiyosiy adabiyotshunoslik
kafedrasi assistent - o'qituvchisi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada Germaniya xalqining turli xalqlarda turlicha nomlanishi masalasi kengroq tilshunoslik, tarixiy va madaniy nuqtai nazardan o'rganiladi. O'zbek, qirg'iz, turk, rus, ingliz, fransuz, italyan, ispan va boshqa tillardagi nomlar qiyosiy ravishda tahlil qilinadi. Har bir bobda tarixiy manbalar, diplomatik hujjatlar va madaniy misollar keltiriladi. Maqolaning maqsadi – etnonimlarning shakllanish jarayonini, ularning madaniy ildizlarini ochib berish va zamonaviy xalqaro muloqotda qaysi shakllar eng maqbul ekanini aniqlashdir.

Kalit so'zlar: Nemis, Deutsch, German, Allemands, немцы, nemeslar, Alman, etimologiya, xalqaro aloqa.

Kirish

Xalqlarning nomlanishi ularning tarixiy o'zaro aloqalari, til taraqqiyoti va madaniy munosabatlari bilan bevosita bog'liqdir. Germaniya xalqi tarix davomida turli xalqlar tomonidan turlicha nomlar bilan atab kelingan: Deutsch, German, Allemand, Tedesco, Alman, немцы, nemis. Har bir nomning etimologik ildizi va qo'llanish tarixi o'ziga xosdir. Masalan, qadimgi Rim davrida «Germania» atamasi hududni bildirgan bo'lsa, slavyan xalqlarida «немцы» so'zi 'so'zlamaydigan' ma'nosidan kelib chiqqan. Bu xilma-xillik faqat lingvistik emas, balki madaniy va diplomatik jihatdan ham muhimdir.

Nemislarning o'zini o'zi atashi: Deutsch

Nemis xalqi qadimdan o'zini «diutisc» (xalq tili) atamasi bilan ifodalagan. Bu so'z «xalqga oid, xalq tili» ma'nosini bildiradi va lotin tilidagi «theodiscus» shakli orqali yozma manbalarda qayd etilgan. Masalan, VIII asrda tuzilgan «Lex Salica» qonun to'plamida bu atama uchraydi. IX asrdagi «Annales Regni Francorum» asarida ham «theodisce loqui» (xalq tilida gaplashmoq) iborasi keltirilgan. Bu keyinchalik «Deutsch» shakliga aylandi. Bugungi kunda Germaniya fuqarolari o'zlarini «Deutsche» deb atashadi va bu nom milliy identitet ramzi hisoblanadi.

Slavyan tillaridagi shakllar: «немцы»

Slavyan tillarida nemis xalqi «немцы» shaklida nomlanadi. Bu atama qadimgi slavyancha «немой» (so'zlamaydigan, tushunarsiz) so'zidan kelib chiqqan. Dastlab barcha chet elliklarga nisbatan qo'llanib, keyinchalik aynan german xalqlariga taalluqli bo'lib qoldi. Masalan, XI asr rus yilnomasi «Повесть временных лет» asarida

«НЕМЦЫ» atamasi ishlatilgan. Bu shakl rus tilida neytral boʻlib qolsa-da, etimologiyasi tufayli baʼzi nemislar tomonidan salbiy ohangda qabul qilinishi mumkin.

Yevropa tillaridagi nomlarning xilma-xilligi

Yevropa mamlakatlarida Germaniya xalqi turlicha ataladi. Ingliz tilidagi «German» qadimgi Rim davrida «Germania» hududidan kelib chiqqan. Fransuz tilida «Allemands», ispan tilida «Alemans» ishlatiladi, ular Alemanni qabilasi nomidan olingan. Italiyancha «Tedesco» esa «diutisc» ildizidan kelib chiqqan. Masalan, fransuz tarixchisi Greguar Turskiyning VI asrdagi asarlarida «Alemanni» nomi koʻp uchraydi. Turk tilida esa «Alman» shakli ishlatiladi va u bevosita fransuz tilidagi «Allemand» orqali shakllangan. Bu xilma-xillik Yevropadagi qadimiy qabilalar va til taraqqiyotining natijasidir.

Turk va turkiy tillardagi shakllar

Turkiy tillarda nemislarning nomlanishi koʻpincha rus tilidan olingan. Oʻzbek va qirgʻiz tillarida «nemis/nemes» shakli keng tarqalgan boʻlib, bu atama rus tilidagi «НЕМЦЫ» orqali kirgan. Qozoq tilida ham «немис» shakli bor. Turk tilida esa «Alman» shakli qoʻllanadi. Masalan, 1923 yildan keyin Turkiya Respublikasining rasmiy gazetalarida «Almanya» atamasi ishlatilgan. Shu bilan birga, uygʻur tilida ham «немис» shakli mavjud boʻlib, bu mintaqadagi rus taʼsirini koʻrsatadi.

Xalqaro tashkilotlarda qoʻllanish

Xalqaro diplomatiya va tashkilotlarda Germaniya odatda ingliz tilida «Germany», nemis tilida esa «Deutschland» deb yuritiladi. Masalan, BMT rezolyutsiyalarida «Federal Republic of Germany» shakli ishlatiladi. Yevropa Ittifoqining rasmiy tillarida turli shakllar qoʻllanadi: inglizcha «Germany», fransuzcha «Allemagne», ispancha «Alemania». UNESCOning koʻp tilli hujjatlarida ham ushbu xilma-xillik kuzatiladi. Bu hol xalqaro nutqda standartlashgan shakllar mavjudligini koʻrsatadi.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni koʻrsatadiki, Germaniya xalqi turli xalqlar tomonidan turlicha nomlar bilan atalgan va bu nomlarning har biri tarixiy-madaniy asosga ega. Eng qadimgi shakllar (Germania, Alemanni) hudud va qabila nomlaridan kelib chiqqan. Slavyan shakllari tushunarsizlik asosida paydo boʻlgan. Turk va turkiy tillarda rus tili taʼsiri seziladi.

Zamonaviy xalqaro nutqda esa eng maqbul shakllar — «Deutsch» (oʻzini oʻzi atash), «German» yoki «Alman». Bu nomlarning xilma-xilligi xalqlar oʻrtasidagi tarixiy aloqalarning yorqin koʻrinishi boʻlib, tilshunoslik va madaniyatshunoslik integratsiyasini oʻrganishda muhim manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- Brendler, A. Deutsche Ethnonyme in europäischen Sprachen. Leipzig: Universitätsverlag, 2004.
- Kluge, F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin: De Gruyter, 2011.
- Karimov, A. O‘zbek tilida etnonimlarning shakllanishi. Toshkent: Fan, 2008.
- Lewis, C. T., Short, C. A Latin Dictionary. Oxford: Clarendon Press, 1879.
- Lurker, M. Lexikon der Namen und Begriffe. München: Beck, 1995.
- Müller, H. Nations and Names in Modern Diplomacy. Berlin: Springer, 2020.
- Schmidt, A. Sprachkontakte und Kulturtransfer. München: Fink, 2018.
- UNESCO Reports on Multilingualism and International Communication. Paris: UNESCO, 2021.
- Повесть временных лет. Критическое издания. Москва: Наука, 1997.
- Gregorius Turonensis. Historia Francorum. MGH, Hannover, 1885.